

GEOSIYOSIY BILIMLAR RIVOJIDA I.KARIMOVNING “O’ZBEKISTON XXI ASR
BO’SAG’ASIDA: XAVFSIZLIKKA TAHDID, BARQARORLIK SHARTLARI VA
TARAQQIYOT KAFOLATLARI” ASARINING NAZARIY - METODOLOGIK
AHAMIYATI

Bozorov Bekzod Shamsiddin o’g’li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti tarix yo’nalishi talabasi

Tel: +998932003472 e – pochta bekzodbozorov202@gmail.com

Ergashev Shohjahon Aliqul o’g’li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti tarix yo’nalishi talabasi

Tel: +998939282024E – pochta shermuxammadbekergashov@gmail.com

Do’sanova Diyora Abdug’o’lom qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti tarix yo’nalishi talabasi

Tel: +998944323263E – pochta dosanovadiyora@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada insoniyat, mamlakatlar va xalqlar hayotida XX asr oxirida bo’lgan siyosiy o’zgarishlar, ikki qarama-qarshi qutblarning siyosiy-mafkuraviy, kurashiga chek qo’yilishi, I. Karimov o’zining asarlarida bayon etgan.

Kalit so’zlar: I.Karimov, O’zbekiston, Qirg’iziston, Gruzija, Ukraina, Moldova, MDH, Tojikiston, Tog’li Qorabog’.

Аннотация: В статье политические изменения в жизни человечества, стран и народов в конце XX века, положившие конец политико-идеологической борьбе двух противоположных полюсов, описал в своих произведениях И. Каримов.

Ключевые слова: И. Каримов, Узбекистан, Кыргызстан, Грузия, Украина, Молдова, СНГ, Таджикистан, Нагорный Карабах.

Annotation: In the article, the political changes in the life of humanity, countries and peoples at the end of the 20th century, putting an end to the political-ideological struggle of two opposite poles, I. Karimov described in his works.

Keywords: I. Karimov, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Georgia, Ukraine, Moldova, CIS, Tajikistan, Nagorno-Karabakh.

Insoniyat, mamlakatlar va xalqlar hayotida XX asr poyonida muhim o’zgarishlar sodir etildi. Uzoq davom etgan ikki qarama - qarshi qutblarning siyosiy - mafkuraviy, harbiy - texnik sohadagi kurashiga chek qo’yildi. Biz yashayotgan davr qanday xususiyatlarga ega? So’nggi vaqtlarda jahonda yuz bergan, dunyoning jo’g’rofiy - siyosiy tuzilishini va xaritasini tubdan yangilagan o’zgarishlar hozirgi zamon va kelajak uchun qanday tarixiy ahamiyatga molik? Bular haqida mulohaza yuritish va ularga to’g’ri baho berish, hamda to’g’ri xulosalar qilish juda muhim¹. Ikkita g’oviy tizimning qarama - qarshiligi tugagach dunyoning qator mintaqalarida parokandalik boshlanib, olovli nuqtalar ham paydo bo’ldi. Bunday sharoitda

¹ Jumaniyozov X.S. Nigmanova U.B Geosiyosat asoslari, Toshkent, 2016. 110 b.

har bir davlat o'zining geografik joylashgan o'rni, geogstrategik mavqei, xalqining milliy turmush tarzi, ijtimoiy - iqtisodiy vaziyati, tashqi siyosiy, harbiy omillarni hisobga olib o'z xalqining azaliy orzu - umidlariga xizmat etadigan taraqqiyot dasturini yaratishi, uni izchil yo'lga qo'yishi muhim ahamiyat kasb etardi. Bu bilan bog'liq ustuvor vazifalar, yo'nalishlar, o'z yo'limizning shart - sharoitlari va zaminlari I.A.Karimovning 'O'zbekistonning o'z istiqol va taraqqiyot yo'lil' asarida chuqur bayon etilgan. Mustaqil bo'lgan har bir davlat o'z taraqqiyot yo'lini izlaydi.

Jahon va o'zimizning amaliyotimizdan olingan barcha unumli tajribani rad etmagan holda o'z taraqqiyot yo'limizni tanlab olish respublikaning qat'iy pozitsiyasi ekanligi ko'rsatib o'tildi². Ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy sohadagi vazifalar belgilab olindi. O'zbekiston tashqi siyosatining qoidalari belgilab berildi. Bozor iqtisodiyotiga o'tishning besh tamoyili I.Karimovning 'O'zbekiston - bozorga o'tishning o'ziga xos yo'li' (1993 - yil), O'zbekiston - iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida' asarlarida keng yoritildi. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari asaril da esa yangi ming arafasida insoniyatni kutayotgan keng qamrovli global muammolarni ilgari surilishi, tahlil etilishi, ularni oldini olish mexanizmlarini ishlab chiqish, ularni bartaraf etish borasidagi vazifalarning yoritilishi bilan muhim ahamiyat kasb etadi. Asarda ilgari surilayotgan masalalarni mantiqiy ravishda uchta qismga bo'lib o'rganish maqsadga muvofiq bo'ladi. Dunyo xaritasida yangi mustaqil davlatlar paydo bo'ldi. Ular, hozirgi til bilan aytganda, sotsialistik o'tmishga ega bo'lgan, o'z siyosiy mustaqilligini tinch yo'l bilan qo'lga kiritgan davlatlardir. Bu davlatlar mustaqil rivojlanish va ijtimoiy munosabatlarni yangilash yo'lga qadam qo'ydi. Ular dunyodagi boshqa mamlakatlar orasida o'z mavqeini mustahkamlashga intilmoqda. Tenglar orasida teng bo'lishga, jahon maydonining tarkibiy qismiga aylanishga harakat qilmoqda.

Bu davlatlar oldida muvaffaqiyatsiz, chippakka chiqqan tarixiy tajribaning fojiali oqibatlarini qisqa davr ichida bartaraf etish vazifasi turibdi. Ular zamonaviy bozor iqtisodiyotiga ega bo'lgan, odamlar munosib turmush kechirishini ta'minlay oladigan, insonning huquq va erkinliklarini himoya qila oladigan chinakam demokratik jamiyat qurishdek murakkab vazifani hal etishi zarur. O'zbekiston ham ana shunday davlatlar jumlasiga kiradi. Asarda yangi asr bo'sag'asidagi vujudga kelgan ijtimoiy - siyosiy, geosiyosiy vaziyat chuqur tahlil etilgan xolda muhim metodologik ahamiyat kasb etadigan quyidagi muammolar ilgari suriladi: XXI asr O'zbekiston aholisi uchun qanday keladi? Kishilar turmushi kechagidan qanchalik yaxshiroq bo'ladi? O'zimiz uchun tanlab olgan islohotlar va yangilanish yo'li o'ta murakkab yo'l ekanligini angalayapmizmi? Bu yo'lda qanday muammolar, qiyinchiliklar, sinovlarga duch kelishimiz mumkinligini yetarli darajada aniq tasavvur qilyapmizmi? Eng avvalo, odamlarning mana shu boy zaminda munosib hayot kechirishlarini ta'minlashga qaratilgan maqsad va vazifalarni qay darajada ro'yobga chiqara olamiz? Eng murakkab savollardan biri shuki, bizdagi barqarorlik va xavfsizlik yo'lida tahdid bo'lib turgan muammolarni anglab yetyapmizmi? Xavfsizligimizga tahdid bo'lib turgan muammolarga nimani qarshi qo'ya olamiz? Jamiyatimiz to'xtovsiz va barqaror rivojlanishiga, biz istiqomat qilayotgan mintaqada jo'g'rofiy - siyosiy muvozanat

² Karimov I. A. Havfsizlik va barqaror taraqqiyot yo'lida. Asarlar, 6-jild. -T.: «O'zbekiston», 1998. 41-b

saqlanishiga nimalar kafolat bo'la oladi? Mamlakatimiz yangi ming yillikda mustahkam, og'ishmay va barqaror rivojlanishni kafolatlaydigan qanday imkoniyatlarga ega? Jahonning barcha mamlakatlari bilan o'zaro manfaatli, har tomonlama keng hamkorlik qilish uchun nimalarni taklif eta olamiz? To'g'ri yangi mingyillik arafasida otalitar tuzum yemirilganidan keyin dunyoning qutblarga bo'linishi barham topdi. Lekin shu tufayli dunyo ko'pchilik kutganidek xavfsizroq, barqarorroq, sobitqadamroq bo'lib qolgani yo'q³.

Keyingi yillarda butun dunyo miqyosida va mintaqalar darajasida vujudga kelayotgan tashqi munosabatlarni tanqidiy tahlil qilish va eng avvalo: - bir qancha mamlakatlarda keskin siyosiy kurash borayotgan bir vaqtda demokratiya asoslarining ba'zan qiyinchilik bilan qaror topish jarayonlarini tahlil qilish. Bunga misol tariqasida MDH hududida joylashgan davlatlardan Qirg'iziston, Gruziya, Ukraina, Moldova kabi davlatlarni aytish mumkin. Xalqaro maydonda esa Liviya, Misr, Bolqon davlatlarini misol qilib keltirish mumkin; - milliy o'zlikni anglashning faol jonlanishi hamda millatlar va ayrim elatlarning o'z taqdirini o'zi belgilashga intilishi va shu bilan bog'liq masalalar. Bu jarayon Turkiya, Iroq, Suriya, Ozarbayjon, Kosovo, Sudan kabi mamlakatlar hayotida sodir etildi; - etnik va millatlararo ziddiyatlarning saqlanib qolayotganligi. Buning ba'zi jihatlarini Kirg'iziston, Tog'li Qorabog', Sudan, Kosovo o'lkalarida kuzatish mumkin. Sobiq ittifoq davrida Farg'onada shu negizda janjal chiqarishga urinildi. I.Karimovning O'zbekiston hukumati tepasiga kelishi bilan bu masalani xalq etishga jiddiy kirishildi. Mamlakatimizda millatlararo totuvlik saqlandi; - qotib qolgan mafkuraviy aqidalarning qadrsizlanishi hamda siyosiy va diniy ekstremizmning turli shakllari kuchayib borayotganligi. Bunday tusdagi kuchlar oldiniga Afg'oniston hududida qonli janglarni keltirib chiqarishdi.

Uzoq payt Tojikistonda fuqarolar urushini sodir etishdi. Liviya va Suriyada barqarorlik buzildi. Million - million insonlar qochoqlarga aylanishdi; - dunyoning katta qismida iqtisodi zaif, aholisi qashshoq yashayotgan mamlakatlar saqlanib qolayotganligi; - mamlakatlar, xalqlar o'rtasida, bir mamlakat ichida esa ayrim ijtimoiy guruhlar o'rtasida iqtisodiy va ijtimoiy tabaqalanish kuchayib borayotganligi - bularning barchasi dunyo hali ham avvalgidek mo'rt bo'lib turganligi va avaylab munosabatda bo'lishni talab qilayotganligidan dalolat beradi⁴. Tahlillar asosida bizni qurshab turgan olam g'oyat murakkab va muammoli bo'lib keldi, shunday bo'lib qolmoqda va yaqin istiqbolda ham shunday bo'lib qolishi asoslab beriladi. Hozirgi sharoitda, umumiy xavfsizlikni ta'minlash va muvozanatga erishish manfaatlari nuqtai nazaridan, yangi mustaqil davlatlarning xavfsizligi va barqaror rivojlanish muammolari ulkan ahamiyat kasb etmoqda. Yer yuzida vaziyat va kuchlar nisbati shiddatli o'zgarib bormoqda. Yangi mustaqil davlatlar maydonga chiqmoqda. Bu esa hozirgi kunda davlatlar va xalqlarning barqarorligini ta'minlash uchun yangicha yondashuvlarni izlab topishni, yangi mingyillikda xavfsizlikning yangicha modellarini ishlab chiqishni tobora qattiq talab qilmoqda.

Suveren davlatning har bir rahbari, har bir yetakchisi oddiy kishilar ishonch bildirib uning zimmasiga yuklagan juda katta burch va mas'uliyatni teran anglab, o'y - xayolini

³ Karimov I. A. Havfsizlik va barqaror taraqqiyot yo'lida. Asarlar, 6-jild. -T.: «O'zbekiston», 1998. 44-b

⁴ Jumaniyozov X.S. Nigmanova U.B Geosiyosat asoslari, Toshkent, 2016. 112-113 b.

hamisha tinchlik, osoyishtalikni saqlash, avaylash va mustahkamlashga qaratmog'i kerak. Ushbu murakkab, voqealarga boy yillarda poydevorini qo'yishga muvaffaq bo'lingan yangi uyni qurish va obod qilish uchun o'rnimizga keladigan avlod oldidagi mas'uliyatimizni bir daqiqa bo'lsin, unutilishga haqqimiz yo'q. Asarda o'tgan yillarning mantiqi asosida hozirgi kunda uchta asosiy savolga murojaat qilinadi: xavfsizlikni qanday saqlab qolish lozim? Barqarorlikni qanday ta'minlash darkor? Taraqqiyot yo'lidan sobitqadam rivojlanishga nimalar hisobiga erishish mumkin? Albatta bu savollarga javob izlanishida qator siyosiy, iqtisodiy, madaniy, ma'naviy, diniy, mafkuraviy, tabiiy, geografik omillar birgalikda olib tahlil etilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Xulosa tariqasida quyidagi fikrlarni ilgari surish mumkin:

Birinchidan, I.Karimovning —O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari asaril da esa yangi ming arafasida insoniyatni kutayotgan keng qamrovli global muammolarni ilgari surilishi, tahlil etilishi, ularni oldini olish mexanizmlarini ishlab chiqish, ularni bartaraf etish borasidagi vazifalarning yoritilishi bilan muhim ahamiyat kasb etadi. Klassik geosiyosatning vakillari asarlarida esa muayyan mintaqaning manfaatlari oldinga o'ringa surilgan.

Ikkinchidan, biz yashayotgan mintaqaning geostrategik, geosiyosiy manfaatlari nuqtai nazaridan har bir masalaning yechimiga e'tibor qaratiladi. Uchinchidan, tarixni mojarolar va adovat emas, balki xalqlar o'rtasidagi hamkorlik va ishonch olg'a harakatlantirishiga alohida urg'u berilgan. Va bu hamkorlikni ta'minlashdagi vazifalar, uning istiqbollari keng yoritilgan.

Xulosa: Bugungi O'zbekiston - faqat juda boy tabiiy - xom ashyo zaxiralari, cheksiz bozor va sarmoya sarflanadigan sohagina emas, shuningdek mamlakatimiz g'oyat ulkan aql - zakovat, ma'naviy va madaniy imkoniyatlarga ega ekanligiga alohida e'tibor qaratiladi. Bularning barchasi dunyoda yangi siyosiy va iqtisodiy tartib faol shakllanib borayotgan bir sharoitda, yurtimizning noyob jo'g'rofiy o'rni bilan qo'shilgan holda juda katta jo'g'rofiy - siyosiy va jo'g'rofiy - strategik qiziqish uyg'otishi tabiiy. Ushbu omillarni tushunish O'zbekiston Respublikasining va butun Markaziy Osiyoning XXI asr bo'sag'asidagi taqdiri va rivojlanish istiqbollari haqida yuritilayotgan hamma fikr - mulohazalarning tayanch nuqtasi bo'lib qolishi kerakligi tegishli tahlillar uchun muhim metodologtk ahamiyat kasb etadi. Ming yillik tarix shuni ko'satadiki, barqarorlik va jo'g'rofiy - siyosiy muvozanat saqlanib qolgan sharoitdagina bu mintaqa jo'shqin va sobitqadam rivojlanadi, jahon hamjamiyati uchun munosib sherik bo'la oladi, keng tomonlama integratsiyaga kirisha oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. S.S.Safoev, Markaziy Osiyodagi geosiyosat, Toshkent, 2005 yil.
2. Hasanov A, Geosiyosat, Toshkent, 2016. 20-25.
3. Jumaniyozov X.S. Nigmanova U.B Geosiyosat asoslari, Toshkent, 2016.
4. Жигалина О. И Великобритания на Среднем Востоке. XIX – начале XX в: Анализ внешнеполитических концепций. М. 1990. С. 78-79.

5. Barthorp, Michael (2002) [1982]. Afghan Wars and the North-West Frontier 1839–1947. London: Cassell. ISBN 0-304-36294-8. P.111-114.